

A pluratívák szemantikai csoportjai az északi lappban

KELEMEN Ivett

Korábbi, az északi lapp nyelv pluratíváival¹ foglalkozó írásaimban (Kelemen 2008, 2009, 2011, 2012) hosszabb-rövidebb terjedelemben már utaltam az északi lapp pluratívák szemantikai csoportjaira. Ebben a tanulmányban a pluratívák minél teljesebb szemantikai elemzését igyekszem elvégezni.

A nemzetközi szakirodalom (vö. pl. Braun 1930; Baufeld 1979; Ingo 1978, 1997) által legkedveltebb vizsgálati módszer a pluratívák szemantikai szempontú megközelítése, mivel azok jól csoportosíthatók kategóriákat hoznak létre. Ennek az lehet az oka, hogy kialakulásuk nem véletlenszerű, köztük logikai-szemantikai kapcsolat fedezhető fel.

Az alábbiakban bemutatom az északi lapp nyelv pluratíváinak egyik lehetséges szemantikai csoportosítását. Tanulmányomban az egyes szavak eredetéről csak akkor szólok, ha erről elegendő információval rendelkezem. Ezek a rövidebb értelmezések jól mutatják, hogy a pluratívák vizsgálata nemcsak nyelvészeti, hanem művelődéstörténeti és néprajzi szempontból is igen érdekes.

Az északi lapp pluratívák elemzéséhez a rendelkezésemre álló összes északi lapp szótár adatait feldolgoztam (Nielsen 1932–1962; Lagercrantz 1939;

¹ A *plurátiva* terminust a nyelvészeti szakirodalomban *plurale tantum*-ként ismert nyelvi jelenségek megnevezésére használom. A két fogalom nem szinonim, a plurátiva az adott jelenséghez tartozó elemek tágabb halmazát képes lefedni azáltal, hogy elhagyjuk belőle a „tantum” által jelölt kizárólagosságot, viszont megtartjuk a speciális többes-mozzanatot. A plurátiva – értelmezésemben – olyan nyelvi jelenség, melyben az egyes vagy kollektív jelentés többes formában valósul vagy valósulhat meg (vö. Ingo 1978: 42). Tágabb értelemben pluratívának tekintek tehát minden olyan szót, amely: 1) nem rendelkezik egyes számú paradigmával; 2) rendelkezik egyes számú paradigmával, de az egyes és a többes számú alak jelentése kisebb vagy nagyobb mértékben eltér egymástól; 3) rendelkezik egyes számú paradigmával, és az egyes és a többes számú alakok jelentése között látszólag nincs különbség.

Sammallahti 1989, 1993; Kåven et al. 1995; Sammallahti – Nickel 2006).² Az így gyűjtött 1036 pluratíva az alábbi 26 szemantikai csoportba sorolható:

1. Emberek

1.1. Családtagok, rokonok, ismerősök: *áhčežat* 'apa és fia, apa és lánya'; *būrežat* 'barátok, barátnők (egymás között)'; *curregat* 'ikrek (egymás között)'; *dovdosacčat* 'ismerősök (egymás között)'; *ednožat* 'nagybácsi lánytestvérének a gyerekével'; *ēneža(ga)t* 'anya és gyerek (anyáék)'; *fūlkkežat* 'rokonok (egymás között)'; *láhčamaččat* 'apósok (egymás között)'; *manježat* 'sógornők (egymás között)'; *oambēležat* '(lány) unokatestvérek (egymás között)'; *ránnat ~ ránnit* 'szomszédság'; *risvahnemat ~ vahnemat* 'keresztszülők'; *vahnemat ~ vahnemat* 'szülők'; *vieljažagat ~ vieljažat* 'fiútestvérek (egymás között)'; *vielljabēležat* 'mostohatestvérek (egymás között)'.

Az itt felsorolt példák többségében az -š képző szolgál a korrelatív viszony kifejezésére.³ Az -š denominális képző személyjelölő származékot hoz létre, amely két vagy több személy egymáshoz való viszonyát fejezi ki (Nesheim 1942: 30; Korhonen 1981: 321; Lakó 1985: 69). A képző eredetéről egybehangzó vélemények születtek, eszerint a fgr. *-nsa/-nsä vagy *-nća/-nčä, -nč(e) alakra vezethető vissza. Ennek eredetileg nomen possessorisi, ill deminutív jelentése volt. Ez a jelentés megfigyelhető több rokon nyelvben is, sőt ezekben a dualishoz közel álló kollektív jelentés is megvan (Toivonen 1927: 38–54, 172, 234; Korhonen 1981: 321).

A lapp példákon túl ezzel a képzővel találkozhatunk az észtenben (nyelvj. *sōzaritse* 'lánytestvérek együtt', *velitse* 'fiútestvérek együtt'); az osztjában (*òp̄isàzn* 'fiú és lánytestvér, lánytestvérek'); a szamojédban (*šittj isakumos-käki* 'férfi és nő, házaspár') és a finnben (*kaksoiset* 'kettős' > *kaksoiset* 'ik-

² Hangsúlyozom, hogy tanulmányomban nem a valós nyelvhasználatot, hanem a szótárak szóállományát vizsgáltam. Az általam gyűjtött adatokból nem vonhatunk le általános következtetéseket az adott nyelvi jelenség tényleges használatára, gyakoriságára vonatkozóan.

³ A képző kapcsolódási szabálya az északi lapp főnevek mind a három (páros, páratlan és összevont) tőtípusa esetén a következőképpen valósul meg: a tő egyes accusativus/genitivus alakjához kapcsolódik az -š képző Gen/Acc formája, majd ezt követi a többes szám -t jele. Páros tő: *vieljaža(ga)t* 'fiútestvérek' (< *viellja* 'fiútestvér'); páratlan tő: *ustibaččat* 'barátok' (< *ustit* 'barát'); összevont tő: *olbmážat* 'barátok, cimborák' (< *olmmoš* 'ember'). A kapcsolódás során bekövetkezik egy töbelseji *i* > *e*, *u* > *o* változás, illetve az ütem első szótagjában bekövetkező monoftongizáció is megfigyelhető, pl. *fuolki* 'rokon' > *fūlkkežat* 'rokonok együtt'.

rek’) is (Fokos-Fuchs 1935: 321–322) (az északi lapp korrelatív képzőről részletesen ld. Kelemen 2009: 47–55).

1.2. Azonos tevékenységet végző emberek: *aviisaolbmot* ’sajtó’; *báhpát* ’papság’; *bērošteaddjit* ’publikum’; *fávttat* ’ország, őrszolgálat’; *girdihámmanbargit* ’reptéri személyzet’; *miedušteaddjit* ’kíséret’; *munjkkat* ’szerzetesrend’; *nonnát* ’apácarend’; *oahpaheaddjit* ’tanári kar’; *riikkabeaiveolbmot* ’parlamentari képviselők’.

1.3. Embercsoportok: *allaolbmot* ’arisztokrácia’; *baházat ~ bahážagat* ’ellenség (egymás között)’; *borgárat* ’polgárság’.

2. Állatok: *bátnefál’lát* ’fogascetek’; *biebmolottit* ’baromfi’; *botkkahasat* ’rovarok (Insecta)’; *meadđemat* ’halikra’; *oamit* ’jóság’; *riggēal’lit* ’gerincesek’; *soajálaččat* ’baromfi’; *šibihat* ’marha’; *šlittedaeal’lit* ’puhatestűek’.

3. Növények: *ajerássēšattut* ’mákfélék (Papaveraceae)’; *badvešattut* ’hüvelyesek’; *báktegáiskkešattut* ’páfrányfélék (Polypodiaceae)’; *buđetgilvogat* ’vetőburgonya’; *čáhppesmuorješattut* ’varjúbogyófélék (Empetraceae)’; *danjassattut* ’erikafélék (Ericaceae)’; *dálvefuodđarat* ’téli takarmány’; *eavrošattut* ’keserűfűfélék (Polygonaceae)’; *fiskesrássēšattut* ’boglárfafélék (Ranunculaceae)’; *geapmanšattut* ’orchideafélék (Orchidaceae)’; *hávgarássēšattut* ’gyékényfélék (Sparganiaceae)’; *irisšattut* ’nőszirmfélék (Iridaceae)’; *juopmošattut* ’sóskafélék (Polygonaceae)’; *kál’lašattut* ’kontyvirágfélék (Araceae)’; *lávkešattut* ’hagymafélék (Alliaceae)’; *muoksēsámmálat* ’májmoshák (Hapaticopsia)’; *niehttešattut* ’bükkfavirágúak (Corylaceae)’; *ol’jõmuorrašattut* ’olajfafélék (Oleaceae)’; *piõnašattut* ’babarózsafélék (Paeoniaceae)’; *resēdašattut* ’rezedafélék (Resedaceae)’; *ruoivát* ’kender’; *sahálastašattut* ’békatutajfélék (Hydrocharitaceae); *šákkošrássēšattut* ’tengerifűfélék (Zosteraceae)’; *tamariskašattut* ’tamariskafélék (Tamaricaceae)’; *viđit* ’békaszőlőfélék’; *vihtešattut* ’békaszőlőfélék (Potamogetonaceae)’; *vuovdarásit* ’ernyősvirágzatúak (Apiaceae)’.

Az állatok és növények csoportjába tartozó pluratívák esetén fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ezek többségét „kvázi” pluratíváknak tartom. A ténylegesen csak többes számban álló növények (pl. *ruoivát* ’kender’) mellett a csoport ugyanis elsősorban a biológiából ismert rendszertani csoportokat jelöli, így számuk bővíülhet. Mivel azonban a vizsgált szótárakban csak többes számban szerepeltek, így szükségesnek tartottam ezeket az elemeket is bevonni a vizsgálatba. A növények esetén kétféle szerkezetben valósul meg a

pluratív jelentés: leggyakrabban a *šattut* 'növényvilág, növényállomány' (< *šaddu* 'növény') és a *rásit* 'virágok' (< *rásši* 'virág') jelentésű utótaggal; valamint az adott növény puszta többes számával (*viđit* 'békaszőlőfélék').

4. Egyéb organizmusok: *baktearat* ~ *baktērat* 'baktériumok (Bacteria)'; *eallagat* 'szervezet, organizmus'; *orgánat* 'szervezet'.

5. Testrészek, szervek: *alimat* 'csípő, derék'; *boddosat* 'belsőségek'; *buđđát* 'herék'; *cin'nebakamat* ~ *-bakamat* 'szeméremajkak'; *deahkit* 'izomzat'; *dovđosuoatnat* 'idegrendszer'; *gaskavuoignašat* 'köztiagy'; *gulb-męguolggat* 'szemöldök'; *kuolat* 'nemi szervek, petefészek'; *linsasuonat* 'szemlencsét függesztő szalagok'; *manimat* ~ *monimat*, *manumiččat* ~ *moni-muččat* 'vesék'; *maņibut* 'méhlepény'; *nearvvat* 'idegrendszer'; *nierraskávžžát* 'pofaszakáll'; *öllolat* 'áll'; *ovdavuognašat* 'előagy'; *ruksesseallat* 'vörös vértetek'; *skávžžát* 'kecskeszakáll'; *stuuravuoignašat* 'nagyagy'; *vuoignamat* 'agy'; *vuoignašat* 'agy'; *vuosat* 'méhlepény'; *vuovttat* 'haj'.

Az emberi test szimmetrikus felépítése következtében bizonyos testrészek párban, egymással szimmetrikusan helyezkednek el, ezért érezheti úgy a beszélő, hogy ezt a többséget jelölnie kell. Azok a belső szervek, testrészek is ebbe a csoportba tartoznak, melyek több, jól elkülönülő részből épülnek fel, vagy összefoglaló szerepük van, például:

Vuoignašat 'agy'. A többes szám használatát a két részből, két agyféltekéből való felépülés indokolja. Ezen túl az agy további részekre is osztható: nagyagyra és kisagyra. Igen érdekes és szembevető, hogy maga az említett két rész is többes számban áll: *stuuravuoignašat* 'nagyagy', *uhcavuoignašat* 'kisagy'. Ezek Ingo szerint analogikusan, a két agyféltekét jelölő 'agy' szóból jöttek létre (Ingo 1998: 364).

Čalmmit 'szempár'. A lappban a *čalbmi* 'szem' egyes alakja mellett a többes forma fejezi ki az 'egy pár szem' jelentést. Általánosságban a lapp a páros testrészek esetén a többes számot kedveli (erről ld. részletesen Kelemen 2012: 91–93).

6. Ünnepek, rendezvények, események. E szemantikai csoport kialakulásának oka a résztvevők sokasága. Ez egy ún. „prototípus” csoport, amely megtalálható szinte minden olyan nyelvben, amelyekben a pluratívák használatosak. Ebben a csoportban a résztvevők száma mellett azonban egy másik motiváció is megfigyelhető: az adott rendezvény több részből történő felépülése. Ilyen például a finnben a *hää* szó, melyben a többes számot az idézheti

elő, hogy a kelet-finnországi esküvők két részből álltak: az egyik része a menyasszonyos háznál zajlott, míg a másik a vőlegényéknél (Palo 2001: 25). A többes szám használatának kiváltója lehet továbbá bizonyos naptári és egyházi ünnepeknek helyi, időbeli megoszlása. Meglehetősen logikus például a karácsony pluratív alakja, hiszen ez kétnapos ünnep (és még ideszámíthatjuk esetleg a négyhetes adventet is).

6.1. Egyházi ünnepek. Braun (1930: 13–14) véleménye szerint még a kereszténység előtti időkből származó többes formák azok, melyek mintául szolgálhattak az egyházi ünnepek megnevezésére. A lappban is számolhatunk ilyen jellegű folyamatokkal. Míg ugyanis a 'karácsony' jelentésű *juovllat* a lappban többes számban szerepel, addig az átadó nyelvben (fi. *joulu* 'karácsony') egyes számban áll. Azaz a lappban feltételezhetően a már meglévő többes számban álló ünnepek mintájára került a szó többes formába. Ebbe a csoportba sorolhatók a keresztény ünnepek lapp megnevezései: *hellodagat* 'pünkösd'; *loahppášbasit* 'vízkereszt'; *juovllat* 'karácsony'. Példák: *beas'sášbasit* 'húsvéti ünnepek'; *beas'sázat* 'húsvét'; *hellodagat* 'pünkösd'; *juovllat* 'karácsony'; *loahppášbasit* 'vízkereszt'; *loahppážat* 'vízkereszt'; *mihcamársuovvasat* 'Szent Iván napja'; *mihkalmasbasit* 'Szent Mihály ünnepek'.

A *beassázat* a finn *pääsiäinen* 'húsvét' szó átvétele (SSA II: 464). Lindahl – Öhrling 1780-as szótárában már szerepel *Påssats* formában, de egyes számban, tehát a pluratívává való átalakulás már a lappban következhetett be (részletesen ld. Kelemen 2012: 86).

6.2. Rendezvények, események. Az e csoportba sorolható események is több napig tartanak, vagy több részmozzanatra oszthatók. Példák: *dánsejaččat* 'bál, táncest'; *eahketvásut* 'estély'; *eal'ligovat* 'filmvetítés, mozi'; *gielddaválggat* 'helyhatósági választások'; *gihlájáččat* 'eljegyzési ünnep'; *girko-meanut* ~ *kirkomeanut* 'istentisztelet'; *gráv'vejaččat* ~ *kráv'vejaččat* ~ *ráv'vejaččat* 'végtisztesség, temetés'; *heajat* 'esküvő'; *hearrábeaivvit*, *herrásbeaivvit* 'országgyűlés'; *jugalmasat* 'dorbézolás, tivornya'; *márkanat* 'piac'; *meassut* 'ünnepség'; *riikkabeaivvit* 'parlament'; *ristejaččat* 'keresztelő'; *soagnut* 'eljegyzési ünnepség'; *vásut* 'mulatozás'; *vuovddálmassat* 'bazar'.

Dánssat 'bál, táncest': az egyes jelentés jelöli magát a tevékenységet (*dánssa* 'tánc') a többes forma pedig az eseményt, ahol ez a tevékenységi forma jellemző. Vagyis az egyes szám ~ többes szám jelentés szerinti elkülönése a 'cselekvés' ~ 'esemény'.

A rendezvények, ünnepnapok között megfigyelhetők a *beivvit* 'napok' utótagú összetételek. Ezek többes használatának oka a több időegységből való felépülés, vagyis a szó az adott esemény, rendezvény több napig tartó voltára utal. Az egyes ~ többes megoszlás így az 'időegység' ~ 'rendezvény' formában történik. Különösnek tartható, hogy a 'napok' szóval jelölt események, ünnepek manapság már egynaposak, mégis a többes formával történik a jelölésük. Ennek történelmi okai lehetnek, vagyis a jelentés változott, de a megnevezés nem. Ingo azt is lehetségesnek tartja, hogy az orosz többes számú *именины* 'névnap' hatással lehetett a többes formák megszilárdulására, mivel más finnugor nyelvekben is (lúd *immeñad* 'névnap', vepsze *nimipä(ä)*) megfigyelhető ennek az orosz alaknak a többes átvétele (Ingo 1978: 166).

A *márkanat* 'piac' szó a finnből kerülhetett át (*markkinat*), a többes számú használat kialakulására Ingo két lehetőséget tart elképzelhetőnek: az egyik szerint a piac korábban több napig tartott, illetve a többes szám használatát az a fonológiai jelenség is segíthette, hogy például a norvég *d*-t (vö. norv. *marknad*) a finn *t*-vel helyettesítette, amit szóvégi pozícióban a nyelv-érzék a többes szám jelének érzékelhetett.

Szintén átvétel a finnből a *meassut* 'ünnepség' (< fi. *messut*), mely mindkét nyelvben rendelkezik egyes számú alakkal, viszont azok jelentése az alábbiak szerint különül el: az egyes számú forma (lp. *meassu*, finn *messu* 'mise') egyszeri, speciális egyházi tevékenység, míg a többes forma több napig tartó, általános, világi tevékenység. A számhasználatot érintő változást tehát a tevékenység jellegében való változás eredményezi.

A *heajat* 'esküvő, ünnep' szó eredete igen érdekes. Az oroszországi lapp nyelvek kivételével (lpKo *näim^é*; *näi'mm* ~ *näimm*; lpKi *svādba*) szinte minden lapp nyelvben megtalálható: lpS *hi'e'je*, *hiëje*; lpU *heäija*, *hiäjjama*; lpN *heajat*; lpL *hädja*; lpI *hæeija* ~ *hæejah*, *heejah*. Ennek ellenére az itt bemutatott szavak közös, ősi lapp töre nem vezethetők vissza: a lappba a finn *häät* 'esküvő' szó került át (SKES 100; SSA I: 213). A *häät* szó végső soron a középalmémet *höge* (írott formái *hoege*, *hoge*, *hage*, *hege*) < germ. **hugi*- szóból származik, amelynek eredeti jelentése 'kedv', ill. 'emelkedett hangulat, boldogság, vidámság' volt, ebből fejlődhetett ki a konkrét 'boldog ünnep, ünnepi vendégsereg, udvari ünnep, egyházi ünnepek' jelentés (Koivulehto 2002: 493; részletesen ld. Kelemen 2012: 86–88).

6.3. Étkezések. Az étkezések esetén a többes szám motivációja az étkezés, vendéglátás ünnepi jellegének hangsúlyozása. Az ünnepi étkezésekre jellemző a több fogás, a teríték cserélődése, amely indokolhatja a többes számú alakok használatának megszilárdulását. Jellemzően az ünnepi étkezések kö-

zött csak az 'ebéd' és a 'vacsora' figyelhető meg. Az ünnepi 'reggeli' kevésbé jellemző, ez érezhető a megnevezés hiányából is. Itt a legtöbb étkezés a *mállásat* szó összetételéből jött létre, ennek egyes számú alakja a *mállis* 'étel'. Vagyis a jelentésselkülönülés az egyes és többes szám használatában: 'étel' ~ 'étkezés'. Példák: *ávvomállásat* 'ünnepi lakoma'; *biđut* 'ünnepi lakoma'; *dearvvuohtamállásat* 'búcsúvacsora'; *eahketmállásat* 'vacsora'; *gaskabeaimállásat* 'ebéd'; *gaskabeaivvit* 'ebéd'; *juovlamállásat* 'karácsonyi lakoma'; *keasttat* 'lakoma, vendégség'; *mállásat* 'ebéd'; *riepmõmállásat* 'ünnepi lakoma'; *rihppamállásat* 'vacsora'; *váldõmállásat* 'főétkezés'.

6.4. Versenyek. A versenyek megnevezésében az egyes és többes számú alak között jelentéskülönbség figyelhető meg. Az egyes szám konkrét versenyt, versenyszámot jelent (egyetlen győztes), míg a többes számú forma több versenyszámból álló versenysorozatok összességét, vagy ugyanannak a versenyszámnak különböző részeit (középdöntő, elődöntő, döntő) jelöli. Szerkezetüket tekintve a versenyt jelölő szavak az alábbiak lehetnek:

a) összetett szavak: *bilkengilvohallamat* 'lékhorgászverseny'; *gilvõviekamat* 'futóverseny'. Ezekben az esetekben az előtag jelöli a verseny „fajtáját”, a 'versenyt' jelentő tag pedig mindig többes számban áll.

b) Sg 'tevékenység': Pl 'ugyanannak a tevékenységnek a versenye': *čuoigamat* 'síverseny' < *čuoigan* 'síelés'; *vuodjamat* 'úszóverseny' < *vuodjan* 'úszás'.

Az 'olimpiai játékok' megnevezése kétféle szerkezetben fordul elő. Az *olympialaččat* egyszerű szó mellett az összetett forma követi azt a nemzetközi tradíciót, amely az olimpiai sporteseményt 'játékok'-ként adja vissza: (vö. ang. *Olympic Games*, ném. *Olympische Spiele*, finn *olympiakisat*): *olympia-gilvvut* 'olimpiai játékok' < *olympia* 'olimpiai-' + *gilvvut* 'versenyek, játékok' (< *gilvu* 'verseny'). További példák: *bilkengilvohallamat* 'lékhorgászverseny'; *čuigosat* 'síelés, síverseny'; *gilvõviekamat* 'futóverseny'; *máilm-mimeašt̃tirvuodagilvohallamat* 'világbajnokság'; *meašt̃tirvuodagilvohallamat* 'bajnokság'; *oaggungilvohallamat* 'horgászverseny'; *olympiagilvvut* 'olimpiai játékok'; *olympialaččat* 'olimpiai játékok'; *rátkimat* 'selejtező'; *rátkkačiekčamat* 'selejtező'; *rátkkagilvohallamat* 'selejtező'; *stoahkamat* 'verseny'; *vuodjamat* 'úszóverseny'; *vuodjangilvohallamat* 'úszóverseny'.

7. Tevékenységek

7.1. Tevékenységek általában: *čierrát* 'sírás'; *doaimmat* 'működés, tevékenység, cselekvés'; *gávdnasat* 'nevetés'; *illučuorvasat* 'ujjongás'; *jápmaho-*

akkat 'haláltusa'; *lávkkít* 'járás'; *roaiskkát* 'verés'; *veahķehandoaimmat* 'segélyakció'; *vuoiŋŋat* 'lélegzés'.

7.2. Munkával kapcsolatos tevékenységek: *bálkášiehtadallamat* 'bértárgyalás'; *čájáhal'lit* 'szereposztás'; *huksenbarggut* 'építkezések'; *kábelat* 'kábelezések'; *neavttárat* 'szereposztás'; *olggut* 'mezei munka, terepmunka'; *ruovttubarggut* 'háztartás'.

7.3. Hittel kapcsolatos tevékenységek: *čoakkálmasat* ~ *čoakkalmasat* 'imádkozás'; *girkobiellut* 'harangozás'; *rihpat* 'gyónás'.

7.4. Pihentető tevékenységek

7.4.1. Pihentető tevékenységek általában: *beaiveŋnahkárát* 'szieszta (déli alvás)'; *gaskabealivat* 'szieszta'; *idjanahkárát* 'éjszakai alvás'; *nahkárát* 'alvás (konkr.)'.

7.4.2. Pihentető tevékenységek rének esetén: *beaivebadjánanlivat* 'reggeli pihenő (rénszarvasoknál)'; *čüvgodanlivat* 'reggeli pihenő (rénszarvasoknál)'; *eahķesguovssolivat* 'esti pihenő (rénszarvasoknál)'; *gaskijalivat* 'éjjeli pihenő (rénszarvasoknál)'; *idjalivat* 'rénszarvasok éjszakai pihenése (télén)'; *iđedisguovssolivat* 'rénszarvasok reggeli pihenése'; *iđitlivat* 'rénszarvasok reggeli pihenése'.

Az itt bemutatott tevékenységek többes számban való használata azzal magyarázható, hogy ezek több, különálló vagy azonos, de folyamatosan ismétlődő résztevékenységből épülnek fel. Utóbbira példa a *vuoiŋŋat* 'lélegzés', itt a ki- és belégzés állandó váltakozása miatt használatos a többes szám.

8. Testi folyamatok, tünetek: *ávttat* '(szülési) fájdalmak'; *biebmošuddadanválttisvuodát* 'emésztési panaszok'; *bostagat* 'puffadtság'; *čáhceguolggat* 'trachoma (szembetegség)'; *čáhceruoppit* 'bárányhimlő'; *durvát* 'rüh, pikkelysömör'; *gahčahagat* 'pikkelysömör'; *ganat* 'korpa (a fejen)'; *ihtamat* ~ *ihttomat* 'ekcéma'; *jorggáldatjagit* 'klimax'; *mánodávddat* 'menstruáció'; *njalat* 'fájdalom'; *njiellanválttisvuodát* 'nyelési nehézségek'; *raddébákčasat* 'mellkasi fájdalmak'; *rušmasat* 'kiütés'; *varrajohtinhehttehusat* 'keringési zavar'; *váibmoovdasat* 'szívpanaszok'.

A testi folyamatok esetén a többes szám használatát két motiváció indokolhatja: egyrészt ezek a folyamatok szabályos időközönként ismétlődnek és/vagy több napig, hosszabb ideig tartanak (klimax, menstruáció, szülési fájdalom), másrészt betegségek esetén elsősorban a betegség testi tünete (többnyire

bőrbetegségek, például himlő, kanyaró) eredményezhette a többes szám megszilárdulását.

A *mánõdávddat* 'menstruáció' összetett szó: *mánnu* 'hold' + *dávddat* 'betegségek' (< *dávda* 'betegség'). Évszázadokon keresztül a menstruációt bajnak, betegségnek tekintették, és sok esetben volt jellemző a menstruáló nő elkülönítése. A menstruáció betegségként, tisztátalan állapotként való megnevezése más nyelvekre is jellemző, ld. magyar *havibaj*, votj. *saptaškon* 'menstruáció' (< *sapt-* 'csúnya'; *saptal-* 'bemocskolni, bepiszkítani'); vog. *mũl'ti* 'szenyvesnek, tisztátalannak lenni (szülés, havibaj)'. A többes szám használatát a havonta ismétlődő ciklusok eredményezik (vö. Munkácsi 1990: 415).

A betegségek esetén a többes szám motiváltsága leginkább a bőrelváltozások csoportjában érhető tetten, mivel főként kiütések, himlők megnevezései tartoznak ebbe a csoportba.

Čáhce ruoppi 'bárányhimlő' (lat. Varicella). A magyar megnevezésben a *himlő* utótag előtt a *bárány* szó a 'szelíd, ártatlan' jelentésben használva a betegség enyhe változatára utal. Hasonló szemléletű a francia *petite vérole volante* kifejezés is, ami „elszálló himlőként” fordítható. Ezekben a nyelvekben tehát a megnevezés a betegség jellegére vonatkozik. Ezzel szemben a lappban a *čáhci* 'víz' és *ruoppi* 'himlő' szavak összetételéből jött létre. Itt svéd és/vagy norvég mintát követtek (vö. norv. *vannkopper*, svéd *wattkopper* 'vízhimlő, vizes hólyag'), a bárányhimlős hólyagocskák víztiszta tartalmára utal az elnevezés.

Gahčahagat 'pikkelysömör' < *gahčahat* '(le)esés'. Itt speciális esettel találkozunk: az északi lapp pluratívák között számolhatunk olyan szavakkal, melyeknek van egyes számú paradigmája, de az egyes és a többes számú alak között jelentésbeli különbség van. Az egyes számú *gahčahat* 'leesés' és a többes számú betegségnév közötti kapcsolatot a pikkelysömör jellemző tünete, a hámló (= leeső) bőrfelszín jelenti.

Čáhce guolggat 'trachoma'. Metaforikus elnevezés, a betegség tünete indukálja, vö. *čáhci* 'víz' + *guolggat* 'haj-plur.' (< *guolga* 'haj'). Vagyis az arcon végigfutó könny mint a hajsál jelenik meg ebben a képben. Korábbi megnevezése: *čalmmetodjum* 'trachoma' (Lagercrantz 7951.).

9. Körülmények, viszonyok, kapcsolatok: *ássandilálašvuodat* 'lakáskörülmények'; *bargodilit* 'munkaviszonyok'; *bearašgaskavuodat* 'családi kapcsolatok'; *dálážat* 'mostani helyzet'; *dilit* 'helyzetek, körülmények'; *eallindilálašvuodat* 'életkörülmények'; *fitnodatoktavuodat* 'üzleti kapcsolatok'; *gávpeoaktavuodat* 'kereskedelmi kapcsolatok'; *johtolatdilálašvuodat* 'közlekedési viszonyok'; *johtolatdilit* 'közlekedési viszonyok'; *lágidaneavttut* 'szállí-

tási feltételek'; *oktavuođat* 'kapcsolatok'; *orrundiálálašvuođat* 'lakáskörülmények'; *sierradilit* 'különös körülmények'; *skáhpponeavttut* 'szállítási feltételek'; *vistedilálašvuođat* 'lakásviszonyok'.

A 'körülmények, viszonyok' valamiféle összességet hivatottak kifejezni. A 'kapcsolatokat' jelölő szavak többes számát az motiválja, hogy nem egyetlen kapcsolatot jelölnek, hanem egy vagy több ember, intézmény stb. több más személlyel, intézménnyel stb. fenntartott, kölcsönös kapcsolatát.

10. Állapotok, adottságok: *attáldagat* 'tehetség'; *árjannat* 'kitartás, energia'; *dáiddut* 'készség'; *dávvggut* 'fáradtság'; *doaimmahannávccat* 'teljesítőképesség'; *gárremat* 'részezség'; *máksinnávccat* 'fizetőképesség'; *mearri-dannávccat* 'elszántság, elkötelezettség'; *návccat* 'képesség'; *rupmašfámút* 'testi erő'; *searat* 'tettvágy, rátermettség'; *skuvlaváibasat* 'iskolai fáradtság'; *váibasat* 'fáradtság'; *váinnut* 'éhség, üldözés'; *vuoiŋŋánávccat* 'tehetség'.

11. Viselkedések, szokások, hagyományok: *álbmotvierut* 'folklor'; *árbevierut* 'hagyomány'; *beavdevierut* 'étkezési szokások'; *boradanvierut* 'asztali szokás, asztali illem'; *dilálašvuođat* 'viselkedés'; *meanut* 'viselkedés'.

A többes szám használatának oka itt abban keresendő, hogy a viselkedés és a szokások több részmozzanattól épülnek fel, azaz nem egyetlen, adott szituációban előforduló viselkedésformáról, hanem az embereknek a társas érintkezés során kialakult szokásainak, viselkedési formáinak általános jelöléséről van szó.

12. Szervezetek, intézmények: *áibmofámút* 'légierők'; *áššáskuhtineisevállddit* 'államügyészség'; *bargomárkanat* 'munkaerőpiac'; *bealuštanfámút* 'szövetségi haderő'; *dearvvašvuodaeseivállddit* 'egészségügyi hivatal'; *eisevállddit* 'hatóság'; *fatnasat* 'flotta'; *gearregat* 'alsófokú bíróság, járásbíró-ság'; *máilmmimárkanat* 'világpiac'; *mearrafámút* 'haditengerészet'; *riddofatnasat* 'partiőrség'; *skuvlaeisevállddit* 'iskolahatóság'; *soahtefatnasat* 'haditengerészet'; *soahtefámút* 'fegyveres erők'; *soahteveagat* 'hadsereg, katonaság'; *soalddáteisevállddit* 'katonai hatóság'; *sosiálaeisevállddit* 'szociális hatóság'; *stáhtaruovdegeainnut* 'államvasutak'; *vállddit* 'hatóság'; *vearjofámút* 'fegyveres erők'.

Ebben csoportban főleg olyan állami és katonai szervezeteket találunk, melyek egymással szorosan összefüggő, együttműködő részből épülnek fel, ez motiválhatja a többes szám használatát.

13. Rendeletek, szabályok, intézkedések: *bargosuodjemearrádusat* 'munkavédelmi rendelkezések'; *čoahkkinnjuolggadusat* 'üzleti szabályok'; *dáluortnetnjuolggadusat* 'házirend'; *johtolatnjuolggadusat* 'közlekedési rend'; *láh-kamearráduusat* 'törvényrendeletek'; *máksineavttut* 'fizetési feltételek'; *oai-vadusat* 'irányelvek'; *olmmošrievttit* 'emberi jogok'; *ortnetnjuolggadusat* 'hatósági rendelet'; *tuol'lõmearráduusat* 'vámszabályozás'; *vuodđõvuoigat-vuodát* 'alapvető jogok'.

A különböző szabályzatok, elvek többes számban állnak, mivel azok mindig egyfajta gyűjtőfogalomként értelmezendők, hiszen számos paragrafusból, tételből állnak.

14. Kommunikációval kapcsolatos szavak: *addagat* 'adat(ok)'; *ás'se-báhpirat* ~ *-báhpárat* 'bizonyíték, eljárás'; *bustávat* 'írás'; *dajahusat* 'jojka szövege'; *dearvvahansánit* 'üdvözlő beszéd, köszöntő'; *eallinmuitalusat* 'emlékiratok'; *earrõdearvvuodát* 'búcsú'; *guohcunsánit* 'ócsárló szavak'; *iditodđasat* 'reggeli hírek'; *kalohttaodđasat* 'hírek'; *lihkusávaldagat* 'gratuláció'; *muitosánit* 'gyászjelentés'; *muittašeamit* 'emlékiratok'; *odđasat* 'hírek'; *ruhkosat* 'imádság'; *sáttasánit* 'előszó'.

A többes szám használatának az oka az, hogy az üzenet, mondanivaló „több szóból” áll.

15. Ismeretek, tanulmányok

15.1. Tudás, ismeretek: *dieđut* 'ismeretek, információ'; *fágadieđut* 'szaktudás'; *ovdadieđut* 'előismeretek'; *vuodđõdieđut* 'alapismeretek'.

Az itt szereplő szavak mindegyike (tulajdonképpen) mint gyűjtőfogalom használatos, a megismerő tevékenység során megszerzett és rendszerezett tudásanyag összességét jelölik.

15.2. Tanulmányok, vizsgák, kutatás: *árvosatnelohkamat* 'diplomatanulmányok'; *ávnnaslohkamat* 'szakmai tanulmányok'; *dukkamat* 'kutatás, nyomozás'; *lohkamat* 'tanulmány'; *ovdadutkkamat* 'vizsgálat'; *ovdadutkkalmasat* 'vizsgálat'; *stuđeantačállosat* 'érettségi vizsga (írásbeli)'; *vuodđõlohkamat* 'alaptanulmány'.

Ezek a szavak szintén gyűjtőnévi jelentésűek, és valamilyen meghatározott kérdéskörrel, tudományággal folytatott foglalkozást, vizsgálódást jelölnek.

16. Épületek, helyiségek: *ávvolanjat* 'szórakozóhelyek'; *badjeosat* 'felépítmények'; *doaimanlanjat* 'üzlethelyiségek'; *duolvačáhcekanálat* 'csatornahálózat'; *lanjat* 'helyiségek'; *maņešiivut* 'járhatatlan, rossz út'; *stohkat* 'hajógyár, hajójavító műhely'; *válgalanjat* 'választóhelyiség'.

17. Ruházat. A ruhadarabok – követve az emberi test szimmetriáját – általában ugyancsak két vagy több részből állnak. A pluratívaként való használatot viszont nemcsak ez a szimmetria indokolja: esetükben a többes szám gyakran kollektív jelentésű, hiszen a viselet gyakran több ruhadarabból áll.

17.1. Páros/szimmetrikus ruhadarabok: *buksadoalanat* 'nadrágtartó'; *buvssat* 'nadrág'; *čičželiivat* 'melltartó'; *doņgárbuvssat* 'farmernadrág'; *fált-tehat* 'kezeslábas'; *gáđjunliivat* 'mentőmellény'; *gálbbenáhtigat* 'borjúbőr nadrág'; *govdunliivvat* 'úszómellény'; *heamselat* 'nadrágtartó'; *juolgegárvvut* 'lábbeli'; *lášmmohallanbuvssat* 'tornanadrág'; *molssabuvssat* 'alsónadrág'; *sáhppát* 'egy pár csizma'; *skuovat* 'cipő, félcipő, lábbeli'; *stigat* ~ *stigát* 'nadrág (rövid, bőr)'; *suohkkobuvssat* 'harisnyanadrág'; *vuojadanbiktasat* 'fürdőruha'; *vuojadanbuvssat* 'fürdőnadrág'; *vuolbuvssat* 'alsónadrág'.

A nadrágot rómaiak hordták először, eredetileg a lábak védelmére. Két bőrdarabból állt, amit a derékon kapcsoltak össze. Amikor megtanulták ezeket a bőroket összevarrni, akkor született meg ez a ruhadarab. Ezt a névadási motivációt tükrözi a lappban a *sigtat* ~ *stigát* forma (sg. *stikka* ~ *stihká* 'bőr' < ónorv. *stikka* 'bőr', Qvigstad 1893: 321), amely eredetileg bőroket jelentett, majd később a bőrből készült nadrágot. Azokban a nyelvekben, amelyekkel a lapp a legtöbbször érintkezik, ugyancsak többes formában használatos a 'nadrág' jelentésű szó (fi. *housut*; sv. *byxor*). Ez a germán **hūson*- 'héj' szóra vezethető vissza (vö. ném. *Hosen*; karj. *höüziit*; észt *huus*, *huusad*, Ingo 1998: 419). A 'nadrág' többes számú formájának használata viszont nem csak külső minta hatására jöhetett létre. Magának a nadrágnak a szerkezete (két, szimmetrikus szárból való felépülés) is motivációja lehet a többes szám használatának. – A lappban használatos *buvssat* 'nadrág' a norvég *buksa*, *boksa* 'nadrág(szár)' szó átvétele (Qvigstad 1893: 121), de annak többes alakját használják. Eredetileg ez is a fent említett germán **hūson*- 'héj' szóra vezethető vissza (Ingo 1998: 421).

A *suohkkobuvssat* 'harisnyanadrág' összetett szó: *suohkku* 'harisnya' + *buvssat* 'nadrág' (< *buksa*, ld. fentebb). A 'harisnyanadrág' megnevezése szerkezetileg ugyanolyan, mint finn *sukkahousut* 'ua'. Maga az előtag is finnől való átvétel (fi. *sukka* 'zokni' > lp. *suohkku* 'harisnya, zokni') vagyis

az eredeti jelentés mindkét nyelvben 'zokninadrág'. Ez azt tükrözi, hogy a nadrághoz egy idő után zokni is járult (Ingo 1998: 423). Vö. a 'nadrág' jelentésű szóról írottakat.

Mellény, melltartó. A lapp *liivvat* (< *liiva* 'míder, mellény') szó a finn nyelven keresztül – *liivi(t)* – a svéd *liv* szóra vezethető vissza. Ez a svédben eredetileg több dolgot is jelentett: a) felsőtestet, amely a fejben és a végtagokban végződött, b) a mellkas és a csípő közötti területet, c) a hasat. A metonimikus jelentésváltozáson keresztül a testrészek neveivel kezdték jelölni az adott testrészt jelölő ruhadarabot is. Így született meg a sv. *liv*, *livet*, *liv-stycke* 'női mellény'. E szó, átkerülve a finnbe (és a lappba) már nem jelentett testrészt. A *liivi* szó használata annak az új ruhadarabnak a megnevezésére szolgált, melyet a kabát ujjainak kivágásával nyertek. Ez az új ruhadarab az 1700-as években jelent meg Finnországban. Ekkoriban azonban már a női öltözékek között közel száz éve ismeretes volt a fűző (*kureliivit*), amely a női alsóneműk közé tartozott, így ennek mintájára a *liivi*, *liivit* egyre inkább ezek közé sorolódott 'melltartó' és 'fűző' jelentésben (Ingo 1998: 435). – A finnben ez a ruhadarab fakultatív pluratíva, vagyis állhat egyes és többes számban is. A többes szám használatát a szimmetrikus részekből való felépülés erősíthette. A lappban ennél érdekesebb megoldással találkozhatunk. Míg egyszerű szóként a *liiva* csak egyes számban használatos, összetételekben csak a többes forma jelenik meg: *čičželiivvat* 'melltartó'; *gádjunliivvat* 'mentőmellény'; *govdunliivvat* 'úszómellény'.

17.2. Komplex ruházat. Az egyszerre, egy időben viselt több ruhadarab, a teljes ruházat megnevezése többes számban történik. Ezekben az esetekben, habár a viselt ruhadarabok rendelkeznek saját megnevezéssel, a hangsúly nem az egyes elemeken, hanem az általuk alkotott egységen van. Példák: *arvebiktasat* 'esőruha'; *atnubiktasat* 'hétköznapi ruha'; *álbmotbiktasat* 'népviselet'; *biktasat* 'ruházat'; *bivut* 'vastag ruha, álca'; *dálvėbiktasat* 'téli ruházat'; *gárvvut* 'ruházat'; *keavlabiktasat* 'norvég ruha'; *liikebiktasat* 'fehérnemű'; *molssabiktasat* 'alsónemű'; *molsagat* 'egy váltás ruha'; *nissonbiktasat* 'női ruha'; *olgguldasbiktasat* 'felsőruházat'; *sámėbiktasat* 'lapp ruházat'; *sisgearddit* 'a legelső és középső réteg ruha a lapp bunda alatt'; *suojit* 'ruházat'; *váhtut* 'ruha, függöny'; *virgegárvvut* 'egyenruha'; *vuolbiktasat* 'alsónemű'; *vuolildusbiktasat* 'alsónemű'; *vuolõsbiktasat* 'alsónemű'.

Gárvvut 'ruházat': az ónorvég *gervi* 'ruha, ruházat' jelentésű szó átvétele, a többes szám használata a lappban bekövetkező belső fejlődés eredménye.

Váhtut 'ruha, függöny'. A finn *vaatteet* szó átvétele. Ez skandináv jövevényszó, egy ősi germán **wāðu* formára vezethető vissza. Ez a szó került át az észtbé (*vatt* 'kabát' és *vatid* 'ruha') és a lappba is. A többes használatot a finnben a szó 'szövetdarab' és 'ruhadarab' jelentése egyaránt okozhatta (Ingo 1998: 458).

18. Használati tárgyak. Bizonyos tárgyak többes számban történő használatának hasonló okai vannak, mint a testrészek, illetve a ruházat pluratív megnevezésének. Ezek a tárgyak vagy szimmetrikusan épülnek fel, vagy több részből állnak. A kezdetlegesebb munkaeszközöket valaha két vagy több rész összekapcsolásával hozták létre, az így kapott eszköz sokkal jobban szolgált a feladat elvégzésére. A mai, újabb eszközök neve sokszor analogikus úton kaphat többes számot. Sok fogó-, nyomó-, szorító- és hordozóeszköz tartozik ide, ezek nagy része ma már nem használatos. Külön alcsoportot alkotnak a vadászeszközök (ezek is páros eszközök), a lószerszámok, illetőleg a közlekedési eszközök (és azok részei). Tágabb értelemben a technikai eszközök közé sorolom a szemüvegféléket, illetve az egyéb, többnyire lakásban használatos tárgyakat is. A plurativitás alapja többnyire az eszköz páros mivolta vagy (az utolsó csoport esetében) az, hogy az adott elem több (hasonló) részből épül fel.

18.1. Eszközök, berendezések és azok részei: *áissát* 'szemüveg szárai'; *bađat* 'rókacsapda vaslemezei'; *bargoneavvut* 'szerszámkészlet'; *bállját* 'hámiga bélése'; *bátņeruoovddit* 'fogszabályozó'; *beavđelihtit* 'szervíz, teríték'; *biilabiergasat* 'autófelszerelés'; *boradanneavvut* 'teríték, evőeszköz'; *botņjeráhpát* ~ *-ráhpát* 'csigalépcső'; *čállinbiergasat* 'írószer'; *dahkubánit* 'műfogsor, protézis'; *dahkuvuovttat* 'paróka'; *dikšunávdnasat* 'piperecikkek'; *dolat* 'gyufa'; *gákkęsmuorat* 'szövőszék'; *gálvvut* 'felszerelés, berendezés'; *giehtaruovddit* 'bilincs'; *goarrundárbbasat* 'varrókészlet'; *lihtit* 'edénykészlet'; *ráhpát* ~ *-ráhpát* 'mozgólépcső'; *sábelát* ~ *sáhpelat* 'hordágy'; *stovllat* 'szövőszék'; *šilljogálvvut* 'kerti bútor'; *teadjalihitit* 'teáskészlet'; *urgot* 'orgona'; *vīdeobiergasat* 'videoberendezés'.

18.2. Páros szerszámok: *basttat* 'fogó, csipesz'; *bohčębasttat* 'csőfogó'; *botkenbasttat* 'csipesz'; *doaņggat* 'fogó'; *gazzaskár'rit* 'körömolló'; *kliippe-taņggat* 'csípő-, harapófogó'; *lotnolasbasttat* 'kombináltfogó'; *njunņębasttat* 'laposfogó'; *pinseahat* 'csipesz'; *skár'rit* 'olló'; *taņggat* 'fogó'.

A többes szám használatának motivációja a két azonos, szimmetrikusan összekapcsolódó részből felépülő eszköz. Elsősorban ollókat (*skierat*, *skár'rit*)

és fogókat (*basttat*, *doanngat* ~ *toanngat*, *tánngat*) jelentő szavak tartoznak ide. A *skierat*, *skár'rit* szavak skandináv jövevényszavak, az ósv. *særi*, norv. *skjære* 'olló' szó átvételei (Qvigstad 1893: 292).

A *basttat* szó a finn-permi együttélés korából származik (Sammallahti 1998: 121). A *doanngat* ~ *toanngat*, *tánngat* szavak skandináv átvételek (norv. *tång*, sv. *tång*), de megfelelői megtalálhatók a finnben (*tongit*), az észtnben (*tangid*) és a lívben is (*tangiD*) (Ingo 1978: 176).

18.3. Halász- és vadászeszközök: *bivdøbjergasat* 'vadászeszköz, halászeszköz'; *bivdøneavvut* 'fogóeszköz, halászeszköz'; *čeavráruovddit* 'vidrafogóvas'; *gumpperuovvdi* 'farkascsapda'; *riebaranuovddit* 'rókacsapda'; *seakteruovvdi* 'csalétkes-fogóvas'.

A vadászeszközök között egyrészt összefoglaló jelleggel használatos a többes szám, például a halászeszközökhöz tartozik a horgászbót, szák stb. Másrészt a különböző csapdák két, egyforma vasfog(sor)ból épülnek fel, amelyek, ha az állat az eszköz közepén elhelyezett csalétekhez ér, összezárnak.

18.4. Ló- és rénszerszámok: *heasttabiergasat* 'lószerszám'; *leanngat* 'hámszerszám'; *njálbmeruovddit* 'zabla'; *riidensálat* 'lovaglónyereg'; *sálat* 'nyereg'; *silát* 'hámfelszerelés'; *spagat* ~ *spagát* 'málhanyereg'; *stoahčehat* 'hordozónyereg'; *suittet* ~ *suittehat* 'zabla'; *márkansuomut* 'piaci lószer-szám'; *suomut* 'díszhám'.

18.5. Szemüvegek. A szemüveg két, szimmetrikus részből álló szára indokolja a többes szám használatot. Az egyes szám : többes szám jelentésbeli különbsége: 'anyag' ~ 'tárgy', például *lássá* 'üveg' > *lásat* 'szemüveg'. Példák: *áibmøglásat* ~ *-klásat* ~ *-lásat* ~ *-láset* 'napszemüveg'; *beaivvásláset* ~ *-lásat* 'napszemüveg'; *brillat* ~ *rillat* 'szemüveg'; *čalbmeláset* ~ *-lásat* 'szemüveg'; *glásat* ~ *klásat* ~ *lásat* ~ *láset* 'szemüveg'; *suddjenláset* ~ *-lásat* 'védőszemüveg'; *suodječalbmeláset* ~ *-lásat* 'védőszemüveg'.

18.6. Járművek és részeik: *biikkat* 'szögesgumi'; *čuožžunčuovggat* 'helyzetjelző (autóban)'; *goazančuovggat* 'féklámpák'; *ril'labōrat* ~ *tril'labōrat* 'talicska'; *skearrut* 'kordé, taliga'; *gor'rit* 'kocsi'; *mōhtorsihkkelat* ~ *syhkkelat* 'motorbicikli'; *sihkkelat* ~ *sykkelat* ~ *syhkkelat* 'bicikli'.

18.7. Láncok, láncfélék: *čiknavidjjet* 'lánc (ékszer)'; *čuožžamat* 'lánc (szövőszéken)'; *diibmoláhkkit* 'óralánc'; *gēhtegat* 'hóllánc'; *láhkkit* 'lánc'; *muohtagēhtegat* 'hóllánc'; *muohtavidjjet* 'hóllánc'; *vidjjet* 'lánc'; *viljjet* 'lánc'.

18.8. Fegyverek: *atōmavearjjut* 'atomfegyverzet'; *soahṭevarjjut* 'fegyverzet'; *váimmusvearjjut* 'nukleáris fegyverek'.

19. Anyagok, élelmiszerek, árucikkek

19.1. Élelmiszerek, árucikkek: *álvvut* 'fogás, zsákmány'; *borramušgálvvut* 'élelmiszer'; *garrabuḏehat* 'héjában főtt krumpli'; *hilggohasgálvvut* 'selejtes áru'; *lasáhusat* 'köret'; *láibbastagat* 'sütemény'; *makarōnat* 'makaróni'; *málesráḏit* 'levesbevaló'; *njálgát* 'édesség'; *njunnegoaikkanasat* 'orr-csepp'; *ruovḏebiergasat* 'vasárúk'; *teadjagáhkut* 'teasütemény'; *uhcagáhkōžat* 'apró sütemény'; *valeriánágoaikkanasat* 'macskagyökér cseppek'.

19.2. Anyagnevek: *bassaladdanbulvarat* ~ *-pulvarat* 'mosópor'; *bihttásohkkarat* 'kockacukor'; *bivgerievnnat* ~ *-rievnnit* 'dara'; *bulvarat* ~ *pulvarat* 'por (konkr.)'; *bulvvarsohkkarat* 'porcukor'; *deajat* ~ *teajat* 'tea (levelek)'; *fariinat* '(farin)cukor'; *gáfet* ~ *káfet* 'kávé'; *gárvenat* ~ *kárvenat* 'kömény'; *gunat* 'hamu (konkr.)'; *hávvarrievnnat* ~ *-rievnnit* 'zabpehely'; *hirssat* 'köles (szemek)'; *jáffšohkkarat* 'porcukor'; *jáfut* ~ *jáffut* 'liszt (konkr.)'; *kanēlat* 'fahéj (konkr.)'; *karduvssat* 'pipadohány'; *kemikálat* ~ *kemikáliat* 'vegyszerek'; *koalat* 'szén'; *kōkossmáhkut* 'kókuszreszelék'; *láibunbulvarat* ~ *pulvarat* 'sütőpor'; *panērenjáfut* 'zsemlemorzsa'; *rīsenrievnnat* ~ *rievnnit* 'rizs'; *sálttit* 'só (konkr.)'; *sohkkarat* 'cukor (konkr.)'; *sulimat* 'rókaméreg'.

Az anyagnevek megnevezésének egyik fontos szempontja a részekre osztható csoport és az oszthatatlan „massza” elkülönítése. Palo szerint (1999: 62–63) az önálló részekből építkező, de egységes egészt kifejező plurale tantumok a kettő között foglalnak helyet. Külön alcsoportot alkot a gabonafélék és a rostos növények megnevezése (vö. Tunkelo 1918), a plurativitás háttérében a sok kis részecske alkotta egész képzete húzódik. Ebbe a csoportba leggyakrabban a fűszerek és a lisztfélék sorolhatók.

20. Maradék, melléktermékek, kacsatok: *bázahasat* ~ *bázahusat* 'piszok, szemét'; *botnit* 'kávézacc'; *čoačkáahasat* ~ *-husat* 'maradék'; *čuolaha-gat* 'fűrészpor'; *lámborat* 'limlom, kacat'; *luonit* 'hulladék'; *mieskkahasat* 'hulladék'; *njáskkahagat* 'irtási hulladék'; *ribat* 'szemét'; *ruovḏedoabbarat* 'ócskavas'; *ruskkat* 'hulladék'; *sahájáffut* 'fűrészpor'; *šloagit* ~ *šloagut* 'hulladék'; *vistēbázahusat* 'rom, törmelék'.

Hasonlóan az anyagnevekhez, itt is kevert, oszthatatlan egységek indokolják a többes alakkal történő jelölést.

21. Pénzügyek

21.1. Költségek: *ássangolut* 'lakhatási költségek'; *bargomátkegolut* 'bejárás költségek'; *birgengolut* 'megélhetési költségek'; *boadut* 'bevétel, jövedelem'; *divvungolut* 'javítási költségek'; *fierrredangolut* 'szállítási költségek'; *golut* 'költség, költségek'; *huksengolut* 'építési költségek'; *lassigolut* 'többletköltségek'; *lágastangolut* 'perkötség'; *liigegolut* 'többletköltségek'; *ráhkadangolut* 'termelési költségek'; *reklámagolut* 'reklámköltségek'; *siidogolut* 'többletköltségek'.

21.2. Pénzügyi kifejezések: *árvobáhpárat ~ -báhpírat* '(tőzsdei) értékpapír'; *bargodienasdieđut* 'jövedelem-/adóbevallás'; *gihpuruđat* 'kártérítés, fájdalomdíj'; *lotnásat* 'váltásdíj'; *reantoboadut* 'kamattjöveldmek'; *seastoruduđat* 'megtakarítások'; *seasttut* 'tartalék, megtakarított pénz'; *sisaboadut* 'jövedelem'.

22. Fizikai jelenségek: *alfasuotnjarat* 'alfa-sugárzás'; *áhpit* 'erő'; *álššat* 'erő, erónlét'; *árjannat* 'kitartás, energia'; *árjjet* 'kitartás, energia'; *doaibmannávccat* 'energia'; *gaskabárut* 'középhullám, erőátviteli tengely'; *röntgensuotnjarat* 'röntgensugarak'; *UOB= ũō-bárut* 'ultrarövidhullámok'; *vuoimmit* 'energia'.

23. Természethez kapcsolódó szavak

23.1. Természeti jelenségek: *áigašažat* '(jó) idő'; *balvvat* 'felhőzet'; *báhkát* 'kánikula'; *beaivvádagat ~ beaivvadagat* 'napfényes idő'; *beatnatbáhkát* 'kánikula'; *beatnatbeaivvit* 'kánikula'; *bieggagaccat* 'báránnyfelhő'; *bivvalat* 'meleg, enyhe idő'; *guovssahasat* 'sarkifény'; *idjagerbmosat* 'szürkület (késő nyári éjszakán)'; *norahat* 'zajló jég'; *siiggádat* 'hullámverés'.

23.2. Földrajzi egységek: *badjosat* 'felvidék'; *báktęsul'lot* 'szigetvilág'; *davviriikkat* 'északi országok'; *lájut* 'kaszáló'; *lulliriikkat* 'déli országok'; *máttariikkat* 'déli országok'; *miehtęeatnamat* 'lejtős vidék'; *nuortaeatnamat* 'keleti országok'; *nuortariikkat* 'keleti országok'; *oarjęeatnamat* 'nyugati országok'; *oarjiriikkat* 'déli országok'; *ovdavárit* 'előhegység'; *sul'lot* 'szigetvilág'.

24. Idővel kapcsolatos szavak: *áiggít* 'hosszú idő'; *guoktęlohjagít* 'húszas évek'; *mihcamárat* 'nyári napforduló'.

25. Tulajdonnevek

25.1. Helynevek: *Álppat* 'Alpok'; *Bievát* 'Bø'; *Buođggát* 'Pykeija'; *Dálmát* 'Kjelmøya'; *Divrrát* 'Dyrøy'; *Fearsull'lot* 'Färöer-szigetek'; *Hilssát* 'Hillesøy'; *Iččát* 'Ingøy'; *Ihkkot* 'Ekkerøy'; *Ivvarstádit* 'Ibestad'; *Lōdegat* 'Lødingen'; *Muosát* 'Måsøy-szigetek'; *Ovttastahtton stáhtat* 'Egyesült Államok'; *Skánit* 'Skåneland'; *Várggát* 'Vardø'; *Voagat* 'Vågat'.

Ebbe a szemantikai csoportba elsősorban hegységek, szigetcsoporthoz, illetve országok nevei tartoznak.

25.2. Csillagnevek: *Čuoiggaheaddjit* 'az Orion öve'; *Čuoigit* 'Ikrek csillagkép'; *Dávvggát* 'Nagymedve'; *Gállábártnit* 'az Orion Öve'; *Gievdneguoddit* 'Fiastyúk'; *Oaggut* 'Orion öve'; *Roavggut* 'Fiastyúk'; *Ruos'sanástit* 'Hattyú csillagkép'.

A csillagképeket több csillag alkotja, emiatt használatosak többes számban.

26. Egyéb: *bálddalasčieगत* 'mellékszögek'; *dovddut* 'hangulat, elme'; *gohččumat* 'mintázat'; *lihkahusat* 'vallási extázis'; *oamedovddováivvit* 'bűntudat'; *prográmmat* 'repertoár'; *ruos'salassánit* 'keresztretjvény'; *seariiddut* 'fagykárók'; *sierraborramušat* 'diéta'; *snōllosat* 'illetlenségek'; *uskealat* 'rakoncátlanság'; *vuostálassiiddut* 'szemközti oldalak'.

A fentebbi szemantikai csoportokba sorolt 1036 szó a következőképpen oszlik meg:⁴

03. növények (és azok részei)	164
18. használati tárgyak	146
06. ünnepek, események, rendezvények	85
01. emberek	83
19. anyagok, élelmiszerek, árucikkek	74
05. testrészek, szervek	58
17. ruházat	54
26. egyéb	43
21. pénzügyek	41
07. tevékenységek	34
09. körülmények, viszonyok, kapcsolatok	24

⁴ Fontosnak tartom megjegyezni, hogy ezek csupán relatív számok, a csoportokba való besorolás ugyanis sok esetben szubjektív megítélés alapján történt.

20. maradékok, melléktermékek, kacatok	24
08. testi folyamatok, betegségek	21
12. szervezetek, intézmények	20
02. állatok	18
10. állapotok, adottságok	18
25a. tulajdonnevek/helynevek	18
14. kommunikációval kapcsolatos szavak	17
24a. természethez kapcsolódó szavak/földrajzi egységek	17
24b. természethez kapcsolódó szavak természeti jelenségek	15
15. ismeretek, tanulmányok	14
13. rendeletek, szabályzatok, intézkedések	13
25b. tulajdonnevek/csillagnevek	8
16. épületek, helyiségek	7
23. fizikai jelenségek	7
11. viselkedés, szokások, hagyományok	4
04. egyéb organizmusok	3
22. idővel kapcsolatos szavak	3

Összefoglalás

Az itt bemutatott csoportok alapján elmondható, hogy az északi lapp pluratívák szemantikai csoportjai általánosságban megfelelnek az indoeurópai (vö. pl. orosz: Braun: 1930; német: Baufeld 1979) és finnugor nyelvekből ismert csoportoknak (vö. finn: Ingo 1978, 1997; észt: Palo 1999, 2001; mordvin: Maticsák 2004). Új kategóriával nem számolhatunk, annak ellenére, hogy a „növények” és „állatok” nem jellemző kategória a pluratívákat használó nyelvekben, hiszen ezeket nem tekinthetjük tényleges pluratíváknak.

Mint a legtöbb, pluratívákkal rendelkező nyelvben, az északi lappban is igen hangsúlyos szerephez jutnak a használati tárgyak (141), az embercsoportok (79) és az ünnepek, események (77) megnevezései, amelyek prototipikus csoportnak számítanak, azaz minden, pluratívával rendelkező nyelvben megtalálhatóak.

Valamelyest több elemet tartalmaz a „Természethez kapcsolódó szavak” csoportja. Ez a lappok természetközeli életmódjával hozható összefüggésbe.

Irodalom

- Baufeld, Christa 1979: Semantische Beschreibung der Pluraliatantum im Deutschen. Greifswald. Disszertáció. Kézirat.
- Braun, Maximilian 1930: Das Kollektivum und das Plurale tantum im Russischen: ein bedeutungsgeschichtlicher Versuch. Leipzig.
- Fokos-Fuchs Dávid 1939: Finnugor–török mondattani egyezések. Magyar Nyelvőr 68: 13–19.
- Ingo, Rune 1978: Suomen kielen pluratiivit eli monikkosanat. Numeeris-semanttinen tutkimus I. Väenkokouksia ja teknisiä laitteita tarkoittavat sanat. Åbo Akademi, Turku.
- Ingo, Rune 1997: Suomen kielen pluratiivit eli monikkosanat. Numeeris-semanttinen tutkimus II. Ruumiinosia ja vaatteita tarkoittavat sanat. Vaasan yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmä, Vaasa.
- Kåven, Brita – Jernsletten, Johan – Nordal, Ingrid – Eira, John Henrik – Solbakk, Aage 1995: Sámi-dáru sátnegirji. Samisk-norsk ordbok. Davvi Girji o.s.
- Kelemen Ivett 2008: Plurale tantumok az északi lappban. Folia Uralica Debreceniensia 15: 35–48.
- Kelemen Ivett 2009: Az -š korrelatív képző funkciói az északi lappban. Folia Uralica Debreceniensia 16: 47–55.
- Kelemen Ivett 2011: Pluratívák szintatikai és szemantikai vizsgálata az északi lappban. Folia Uralica Debreceniensia 18: 89–98.
- Kelemen Ivett 2012: Pluratívák vizsgálata az északi lapp Máté evangéliumban. Folia Uralica Debreceniensia 19: 83–100.
- Koivulehto, Jorma 2002: *Häät*. Virittäjä 106: 490–507.
- Korhonen, Mikko 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kylstra, A. D. – Hahmo, Sirkka-Liisa – Hofstra, Tette – Nikkilä, Osmo: Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen. I: A–J. Amsterdam – Atlanta, GA, Rodopi, 1991. II: K–O. Amsterdam – Atlanta, GA, Rodopi, 1996. III: P–Ä. Amsterdam – New York, B. V. Rodopi, 2012.
- Lagercrantz, Eliel 1939: Lappischer Wortschatz I–II. Lexica Societatis Fennougricae 6. Helsinki.
- Lakó György 1986: Chrestomathia Lapponica. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Lindahl, Eric – Öhrling, Johann 1780: Lexicon Lapponicum. typis Joh. Georg. Lange.

- Maticsák Sándor 2004: A plurale tantum a mordvinban. In: Permie, finnek, magyarok. Írások Szij Enikő 60. születésnapjára. ELTE Finnugor Tanszék. Budapest. 264–276.
- Munkácsi Bernát 1990 [1896]. A votják nyelv szótára. Lexicon lingua votia-corum. Az Uralisztikai Tanszék kiadványai 1. Pécs.
- Nesheim, Asbjørn 1942: Der lappische Dualis mit Berücksichtigung finnisch-ugrischer und indogermanischer Verhältnisse. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskapsakademi i Oslo. II. Hist-Filos. Klasse. No. 5, Oslo.
- Nielsen, Konrad 1932–1962: Lappisk ordbok. Lappish Dictionary I–IV. Instituttet for sammenlignende kulturforskning B 17, Oslo.
- Palo, Triinu 1999: Suomen ja viron monikkosanojen semanttinen vertailu. Tartu. Szakdolgozat.
- Palo, Triinu 2001: Suomen ja viron pluratiivit eli monikkosanat. In: CIFU–9/6: 22–28.
- Qvigstad, J. K. 1893: Nordische Lehnwörter im Lappischen. Grøndahl et Søn, Christiania.
- Sammallahti, Pekka 1989: Sámi–suoma sátnegirji. Saamelais–suomalainen sanakirja. Jorgaleaddji Oy., Ohcejohka.
- Sammallahti, Pekka 1993: Sámi–suoma–sámi sátnegirji. Saamelais–suomalainen–saamelainen sanakirja. Girjegiisá Oy., Ohcejohka.
- Sammallahti, Pekka 1998: The Saami Languages. An Introduction. Davvi Girji, Kárášjohka.
- Sammallahti, Pekka – Nickel, Klaus Peter 2006: Sámi–duiskka sátnegirji. Saamisch–deutsches Wörterbuch. Davvi Girji Os., Kárášjohka.
- Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VII. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII. Helsinki 1955–1981. [= SKES]
- Suomen sanojen alkuperä (toim. Erkki Itkonen–Ulla Maija Kulonen). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1992–2000. [=SSA]
- Toivonen, Y. H. 1927: Zur geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden affrikaten. Finnisch-Ugrische Forschungen 19: 1–269.
- Tunkelo, E. A 1918: Suomen *hamppu*, *heinä*, *herne*, *kaura*, *ohra*, *pellava*, *ruis*, *vehnä*, *villa* y. m. s. sanain eri merkityksenvivahduksista. Virittäjä 23: 1–23.

The semantic groups of the *plurativas* in the Northern Saami

The purpose of this study is the analysis of the semantic aspects of the *plurativa* in the Northern Saami. I have set up 26 possible semantic groups as follows: 1. people; 2. animals; 3. plants (and their parts); 4. other organisms; 5. body parts, organs; 6. celebrations, affairs, outings; 7. activities; 8. bodily processes, illnesses; 9. circumstances, relations, relationships; 10. states, makings; 11. behavior, customs, traditions; 12. organizations, institutions; 13. decrees, regulations, provisions; 14. words connected to communication; 15. ideas, studies; 16. buildings, places; 17. clothing; 18. articles for personal use; 19. materials, groceries, goods; 20. leftovers, spinoffs, bric-a-brac; 21. finances; 22. words connected to time; 23. physical phenomenon; 24. words connected to nature; 25. proper nouns; 26. other.

IVETT KELEMEN